

GOSTİVAR TÜRKLERİNİN MÂNİLERİ*

Selma SOL**

ÖZET: Mâni, Türk halk şiirinin en yaygın ve de en çok sevilen nazım biçimidir. Mâni söylemek, hem Anadolu'da hem de Anadolu dışında çok geniş bir coğrafi yayılım gösteren Türkler arasında asırlardır devam eden bir gelenektir. Bu gelenek sayesinde, yüzyılların süzgecinden geçmiş, inanışlarımız, beklentilerimiz, törelerimiz, duyuş ve düşünüş tavrımız kültür birikimine dönüşmüş unsurlar olarak nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu çalışmada, Anadolu dışında, Makedonya Gostivar'da yaşayan Türklerin mânileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın dayanak noktasını, bölgesel derlemeler yoluyla elde edilmiş olan mâniler oluşturmuştur. Klasik mâni tanımlamalarından yola çıkılarak öncelikle Gostivar mânileri yapısal açıdan sonra da muhteva özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda derlemeye esas teşkil eden mâniler alfabetik sırada verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mâni, Gostivar, sözlü gelenek, anonim edebiyat

MÂNI'S OF THE GOSTIVAR TURKS

ABSTRACT: "Mâni" is one of the most common and loved verse form of Turkish folk poem. Singing "mâni" is a tradition that has been going on for ages among Turks and it has widely spreaded out both in Anatolia and out of Anatolia. Thanks to this tradition; our thoughts, beliefs expectation, are transferred from generation to generation. In this work, we study on "mâni"s of the gostivar Turks. "Mâni"s that have been obtained through the regional compilation consist the main point of the work. At first; Gostivar "mâni"s have been assessed according to their structural characteristic and then their content characteristic. At the end of the work, the "mâni"s that consist the composition have been given according to alphabetical order.

Key Words: Mâni, Gostivar, oral tradition, anonymous literature

Giriş

Anonim Türk halk edebiyatının en tanınmış, en yaygın ve şüphesiz en çok sevilen nazım şekli mânidir. Genellikle dört dizeden oluşurlar, ancak içerdikleri anlam yükü bakımından binlerce yıllık Türk kültürünün izlerini taşırlar. Doğumdan ölüme kadar insan hayatının her önemli aşamalarına dair gerek bireysel gerekse toplumsal olguları, yargıları mânilerde bulmak mümkündür. Bununla beraber Türklerin yaşam felsefesini, binlerce yıllık geçmişlerinden getirdikleri değer yargılarını, ahlak anlayışlarını, duyuş-düşünüş biçimlerini, inanç ve törelerini kısacası kültürel kodlarımızı da ihtiva ederler. Bu açıdan, biçimsel özelliğinin basitliği ve söyleyişindeki kolaylık, mâninin edebî değeri ve taşıdığı anlam yükü ile tezat teşkil etmektedir.

---

* Bu çalışma 8-10 Nisan 2010 tarihleri arasında Tiran'da yapılan I. Uluslararası Balkan Dil, Kültür ve Medeniyet Sempozyumunda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Söz konusu özelliklerinden dolayı, Türkler gittikleri her yeni coğrafyaya sözlü geleneklerinde mânileri de beraberlerinde götürmüşlerdir. Mâniler, geleneksel halk edebiyatı ürünlerimiz içersinde, Türk dünyasının ortak duyuş, düşünüş birliğinin en kısa yoldan ifade şekillerinden biri olmakla kalmayıp aynı zamanda ilk yazılı örneklerini Divânü Lügat-it Türk'te bulmamız açısından da en eskilerinden biridir. Türklerin bulunduğu her coğrafyada örneklerine rastlayabildiğimiz bu tür için, Kazak-Kırgızların **aytipa** veya **kayım ülenek**, Step-Kırım Tatarlarının **çinik** veya **çiniğ**, Kırım Tatarlarında **mane**, Tatarlarda **çinik**, **çiniğ**, **cing**, **şın**, Özbeklerin **aşula** veya **koşuk**¹ kelimelerini kullandığını görmekteyiz. Bunlara ilaveten Çağdaş Türk Lehçeleri Sözlüğü'ne göre, Azerbaycan Türkçesinde **bayatı**, Başkurt Türkçesinde **şığirtörö**; Kazak Türkçesinde **ölentürü**; Kırgız Türkçesinde **törtsap**; Özbek Türkçesinde **törtlik (halk şe'ri)**; Tatar Türkçesinde **rubayı**, **rubâğı**, Uygur Türkçesinde **törtlik**² kelimeleri de mâni karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Makedonya ve Kosova'da da mâni için "martufal" denmektedir.

Klasik bir mâni, şekil itibarıyla genellikle 7'li hece ölçüsüyle kurulmuş tek dörtlükten meydana gelir. Çoğunlukla **aaba** kafiye düzeninde bulunsalar da bölgesel derlemelere baktığımızda hem uyak düzeninde hem de dize sayısında farklılıklar görmekteyiz.³ Mâni türü, tek bir dörtlük içinde anlam bütünlüğü göstermek zorundadır.⁴ Anlamın ağırlığını taşıyan dizeler çoğunlukla üçüncü ve dördüncü dizelerdir. Genellikle ilk iki dize, asıl anlamını veren son dizelere bir hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizelerdir⁵. Bu ilk iki dize, mâninin bütünlüğü içersinde herhangi bir anlam tamamlama endişesi taşımaksızın yer aldıkları gibi, bazen de bu anlam

¹ Ali Çelik, *Mânilerimiz ve Trabzon Mânileri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 19.

² Çelik, *a.g.e.*, s. 19.

³ Özellikle Anadolu'nun kuzeydoğu bölgesinde, Karadeniz kıyıları halk edebiyatında ve İstanbul'un "Meydan Kahveleri" geleneğinde **aaba** yerine **baca** uyaklı mâniler görülür. Klasik mâni tanımlaması olan "7 hecelik dizelerden meydana gelen dörtlükler" biçiminden başka bazı hallerde dize sayısında farklılıklar görülebilir. Bu durumda uyak düzeni de değişir. Mesela 4 yerine 6 dizeden oluşmuş mâninin uyak düzeni **aaba** yerine **aabaca** biçimine dönüşür. Bununla beraber, az da olsa rastlanan 8 heceli davulcu mânilerinin mevcudluğu, "mânilerin genelde 7 heceli olma" özelliğinin de değişebileceğini gösterir. bk. Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1988, s. 172-174.

⁴ Kendine has kafiye yapısı ve tek dörtlükten oluşmuş bağımsız bir bütün olarak değerlendirilen mâni türü, bazen karşılıklı atışma şeklinde de kullanılır. Bu takdirde anlam, karşılıklı söylenen mânilere yüklenebilir. Bu durum, halk hikâyesi metinlerinde ya da mani şeklinde yapılmış âşık atışmalarında gözlemlenebilir. (P. N. Boratav, *a.g.e.*, s. 177).

⁵ Bu konuda Ali Çelik, "yaygın olan doldurma mısralar söylemini bir yana bırakarak bir şekilde asıl temayı bizlere hatırlattıkları, biz ona götürdükleri için bazı mânilerde bunlara *tedai mısraları demenin daha doğru olacağını düşünüyoruz*" demektedir. (Ali Çelik, "Mânilerdeki Gizler ve Bayburt Mânileri", *Millî Folklor*, Yıl:13, S.51, Ankara 2001, s. 101).

bütünlüğüne katkıda da bulunmaktadır. İlk iki dizenin çeşitli mânilerde değiştirilebildiği, ancak üçüncü ve özellikle de anlamın bütün yükünü çeken dördüncü dizenin ise hemen hemen hiç değiştirilmediğini görüyoruz⁶. Mânilerimizin şekilsel farklılıkları göz önüne alınarak yapılmış küçük ayrıntılarla birbirinden ayrılan bazı tasnif denemeleri vardır. Bunlar içersinde yaygın olarak kabul edilmiş bir tasnif şöyledir: 1-Düz Mâni, 2-Cinaslı Mâni, 3-Ayaklı Mâni a) Kesik Mâni, b) Doldurmalı Kesik Mâni, c) İstanbul Mânisi) 4-Yedekli Mâni, 5-Konuşmalı Mâni⁷. Trabzon ve çevresinden derlenmiş mâniler aracılığıyla, bütün yönleriyle “mâni” türünün tanıtıldığı bir çalışmada ise tasnif başlığı “Yapılarına ve Benzedikleri Nazım Şekillerine Göre Mâni Çeşitleri” şeklindedir. Bu başlığın altında sıralanmış tasnif denemesi şöyledir: 1-Düz Mâniler, 2-Kesik Mâniler, 3-Ayaklı Mâniler, 4-Artık veya Yedekli Mâniler, 5-Müstezat Mâniler⁸.

Mânilerimiz söz konusu olduğunda karşımıza çıkan bir diğer tasnif meselesi de konularına göre mânilerimizin tasnifidir. Bu konuda da oldukça çok çeşitli denemeler⁹ olmakla birlikte, söz konusu çalışmaların hepsinin birbirini tamamladığı düşüncesindeyiz. Son zamanlarda yapılmış bir tasnif denemesi ise şöyledir: Sevda mânileri, şehir mânileri, cinsel konulu mâniler, Ramazan mânileri, milli hislerle söylenmiş mâniler, mektup mânileri, hayvanlarla ilgili mâniler, askerlik mânileri, gelin-kaynana mânileri, tatlı mânileri, öğüt mânileri, sosyal konulu mâniler ve felek için söylenmiş mâniler¹⁰. Sadece söylendikleri yere, amaca ve kuruluşlarına göre yapılmış mâni tasniflerinin eksik olacağı, bu nedenle mânilerin icra edildiği törenlerin ve mekânların da konu bakımından mâni tasnifinde göz önünde bulundurulmasının gerekliliği düşünülerek yapılmış, ayrıntılı bir tasnif ise şöyledir: 1-Niyet, Fal (Yorum) Mânileri, 2-Sevda Mânileri, 3-İş Mânileri, 4-Bekçi ve Davulcu Mânileri, 5-Sokak Satıcılarının Söyledikleri Mâniler, 6-Semâi Kahvelerinde Söylenen Cinaslı Mâniler, 7-Âşık Hikâyecilerin Söyledikleri Mâniler, 8-Mektup Mânileri, 9-Düğün Mânileri, 10-Saya Mânileri, 11-Atışma Mânileri, 12-Ağıt Mânileri, 13-İnsan Adına Bağlı

⁶ Nevzat Gözaydın, “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, *Türk Dili*, C.LVII, S.445-450, Ankara 1989, s. 3.

⁷ Mehmet Yardımcı, *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Aşık Şiiri, Tekke Şiiri*, Ürün Yayınları, Ankara 1999, s. 30.

⁸ A. Çelik, *a.g.e.*, s. 29-40.

⁹ Konuları bakımından mâni tasnifleri için bk. P.N. Boratav, *a.g.e.*, s.175-176-177-178; M. Yardımcı, *a.g.e.*, s.30; Erman Artun, *Adana Halk Kültürü*, Altın Koza Yayınları, Adana 2006, s.69.

¹⁰ M. Öcal Oğuz, vd., *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara 2004 s. 269.

Mâniler, 14-Şehir Adına Bağlı Mâniler, 15-Karşılıklı Çift Mâniler, 16-Katar Mâniler, 17-Tekke ve Saz Şairlerinin Söyledikleri Mâniler¹¹.

İnceleme

Bu çalışmanın konusu, Gostivar'da yaşayan Türklerin söyledikleri mâniler üzerine bir inceleme denemesidir. Çalışmamıza esas teşkil eden seksen dokuz Gostivar mânisini¹² öncelikle şekil açısından değerlendirdik. Yaptığımız incelemede, bu mânilerin çoğunun klasik mâni kafiye şekline uygun olarak *aaba* kafiye düzeninde olduğunu, bununla beraber beş farklı şekilde kafiyelendiğini gördük. Tespit ettiğimiz kafiye şemaları ve ilgili mâni numaraları şöyledir; *aaaa* kafiye şemasında toplam beş mâni: (5, 19, 44, 68, ve 20 numaralı mâniler); *abcb* kafiye şemasında bir mâni: (80 numaralı mâni); *aabc* kafiye şemasında bir mâni: (3 numaralı mâni); *aabb* kafiye şemasında bir mâni: (61 numaralı mâni) bulunmakla beraber geri kalan seksen bir mâninin hepsi *aaba* kafiye şemasında olup klasik düzendedir. Şekil değerlendirmesinde üzerinde durduğumuz ikinci husus, söz konusu mânilerin metrik ölçüsüdür. Yine klasik şemaya uygun gelecek şekilde seksen dokuz mâninin elli beş tanesi 7'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Ancak geri kalan mânilerin, ölçü bakımından tam bir uyum içinde olduğunu söylemek güçtür. Nitekim, ilk dizesi 7'li hece ölçüsüyle başlayıp 6'lı ya da 8'li ölçülü dize barındıran on yedi adet mâni olduğunu görmekteyiz. İlgili mânilerin numaraları şöyledir; 1, 3, 7, 9, 12, 18, 24, 28, 29, 31, 32, 50, 62, 67, 71, 73 ve 78. Mânilerin genellikle 7'li ölçüyle bir kısmının da 8'li ölçüyle söylendiği bilinen bir durumdur. Burada da sekiz adet mâninin ilk dizesinin 8'li hece ölçüsüyle başladığı ancak 5'li, 7'li ve 10'lu dizeler barındırdıkları tespit edilmiştir. İlgili mâni numaraları; 8, 10, 17, 59, 60, 64, 72, ve 86. Bununla beraber, söz konusu mâniler içinde 6'lı ölçüyle başlayıp 7'li ya da 8'li ölçülü dizeler barındıran mâniler ise toplam altı adet olup numaraları şöyledir; 11, 27, 42, 45, 82, ve 87. İlâveten 38 numaralı mâninin ilk dizesi 9'lu ölçüyle söylenmekle beraber bütün dizeleri 5'li hece ölçüsüyle kurulmuş (20 numaralı) bir adet mânimiz de mevcuttur.

Görüldüğü gibi Gostivar mânileri, hem kafiye şeması hem de metrik yapı bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Hiç şüphesiz burada akla gelen ilk soru, klasik şemanın dışında kalan mânilerin, geleneksel anlamda mâni sayılıp sayılmayacağıdır. Sözlü gelenek ürünlerinin en önemli özelliklerinin başında her anlatıcıya göre yeniden şekillenebilmeleri gelir. Bu nedenle, sözlü

¹¹ A. Çelik, *a.g.e.*, s.41-79.

¹² Söz konusu mâniler, danışmanlığı tarafımdan yapılmış olan bir bitirme ödevinden alınmıştır. bk. Sejda Kaso, *Gostivar Türklerinin Sözlü Gelenek Ürünleri*, (Basılmamış Bitirme Ödevi), Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Edirne 2009, s. 31-36.

gelenek ürünlerimiz icra bağlamında değerlendirildiğinde yani **icracı, zaman, mekân** değişkenlerinin sözlü ürüne yansımaları açısından bakıldığında, bu tarz farklılıkların tabii olduğu, bu nedenle yukarıdaki gibi klasik düzen dışı manzumelerin de mâni sayılması gerektiği düşüncesindeyiz. Mânilerin kafiye şeması ve ölçü konusunda gösterdiği değişkenlik üzerine yapılan yaygın bir yorum da onların belirli bir ezgiyle söylenmelerine dayandırılmaktadır. Makedonya Türklerinin mânileri üzerine çalışması olan Hamdi Hasan'ın konuyla ilgili görüşleri de ezgi meselesi paralelindedir ve bu tür bozuklukların mânilerin zaman zaman belirli bir ezgiyle söylenmesinden ileri geldiğini düşünmektedir¹³.

Dış yapı unsurları açısından Gostivar mânilerini kafiye yönünden de değerlendirdik. Halk şiirinde kafiye, dize sonlarında aynı seslerin düzenli tekrarına dayanan bir ahenk unsurudur. Ancak, Divân şiirinde olduğu gibi, halk edebiyatının uyak (kafiye) konusunda kuralcı bir tutumu yoktur. Halk şairleri en eski dönemlerden beri, uyak konusunda hafif bir ses benzerliğini dahi kesin kurallara bağlamadan şiirlerinde kullanmışlardır¹⁴. Bununla beraber halk edebiyatı geleneğimiz dâhilinde geliştirilmiş bütün manzum ürünlerimizde (türkü-ninni-ağıt-tekerleme-sayısmaca-bilmece-atasözü) kafiyenin varlığı bilinmektedir. Mâniyi diğer türlerden ayıran başlıca özelliğinin kafiye düzeni olmasının yanı sıra, göze çarpan bir diğer özelliği de mânilerin birinci, ikinci ve dördüncü mısralarındaki yarım kafiye (assonance) birliğidir¹⁵. Geleneksel bir kullanım şekli olan kafiyenin Gostivar mânilerinde de oldukça çeşitli şekillerde, yani yarım kafiyeden zengin hatta cinaslı kafiyeye kadar kullanıldığını gördük. Aşağıda söz konusu kafiye çeşitlerinden örnekler verilmiştir:

1-Yarım Kafiye Örneği:

Mavzeri çektim patlamaz
Zarife'nin yürüşü yaramaz
Gel Zarife katışalım
Belki anan ağlamaz (64)

Sigara içmez oldi
Yar bur(a)dan geçmez oldi
Kiminle selam gönderim
Kuşlar da uçmaz oldu (73)

¹³ Hamdi Hasan, *Makedonya Türklerince Söylenen Mâniler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2007, s. 11.

¹⁴ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 73.

¹⁵ Şükrü Elçin, *Türkiye Türkçesinde Mâniler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990, s. 7.

2-Tam Kafiye Örneği:

Alçacık duvarın üstü
Mendilim suya düştü
Ben mendili alırken
Gönlüm zalıma düştü (8)

Dağda kestim bir denek
Ortası benek benek
Beni ayıran yardan
Satsın kalbur elek (28)

3-Zengin Kafiye Örneği:

Beyaz dut şeker şerbet
Yar yoli oldi gurbet
Ayrı düşen yarından
Ağlar ah çeker elbet (23)

Evin önünde pınar
Kolumu soksam donar
Sağ kulağım çınlıyor
Acep yarım mi anar? (39)

4-Cinaslı Kafiye Örneği:

Rafta vardır on alma
Beşin al beşin alma
Azrail kapıya gelsin
Canım al eşim alma (71)

Gostivar Türklerinde mâni söyleme geleneği çerçevesinde, incelediğimiz mânilerin konu bakımından da oldukça zengin olduğunu görmekteyiz. Genel olarak mânilerdeki ana temaya uygun şekilde aşk-sevda temi başı çekmekle beraber, ayrılık, hasret, gurbet, kıskançlık gibi yine sevda ile bağlantılı sayabileceğimiz temler de Gostivar mânilerinde dile gelmektedir. Özellikle aşk duygusu öylesine kuvvetli verilmiştir ki aşkıdan ölme raddesine gelmiş ama yine de sevdiğinden vazgeçmemiş âşığın feryadını duymamak mümkün değildir:

Ah benim mis çiçeyim
Nice senden geçeyim
Meftime sebep oldun
Ecelsiz öleceğim (1)

Ah ettin oydu beni
Kemikte soydu beni
Kimsesiz yetim gibi
Toprağa koydu beni (2)

Bazen de âşık, sevgilisine duyduğu aşkına öylesine sahip çıkar ki, gerekirse bütün dünyayı karşısına düşman olarak alır:

Ah içim ceviz içim
Aşkıyla doldu içim
Bütün âlem bana düşman
Kız seni sevdiğim için (3)

Sevgi ve aşk duyguları mânilerimizin ana motifidir. Sevgiden, sevgiliden söz etmeyen mâni neredeyse yoktur. İçinde bu terimler geçmese de, mâninin muhtevasında çoklukla sevgi vardır. Mânileri üreten ve söyleyenler çoğunlukla genç kızlar ve delikanlılar olduğu için, onlarda ilk aşk kıvılcımları, ilk gerçek sevdalar dile getirilir¹⁶. Aşk duygusunun, bazen bütün somutluğuyla görünen gerçek bir sevgi, bazen de dolambaçlı yollardan geçen ve ulaşılması zor bir duygu ve ayrıntı olarak ifade bulması; yer yer arka planda ve silik çizgilerle görünse de aslında mânilerin günümüze kadar yaşamasını sağlayan temel motifi olduğu düşünülmektedir¹⁷.

Gostivar mânilerinde işlenme yoğunluğu bakımından ikinci sırayı ayrılık temi almaktadır. Aşk duygusuna bağlı olarak karşımıza çıkan ayrılık, âşıkların yanıp kavrulmalarına sebebiyet vererek, gönülden yaralar. Bu sebeple âşıklar, haklı olarak ayrılıktan şikâyet ederler. Öyle ki, sevdiğinden ayrı düşen âşığın iki gözü kan ağlar, dünyaya küser; ayrı düşmesine vesile olanlara adeta beddua eder:

Entarimin aklığı
Cebimin taraklığı
Yaktı kül etti beni
Yârimin yıraklığı(36)

İki dalda bir ceviz
Kırıp onu yiyeriz
Pusto kalsın ıraklık
Abersiz öleceğiz (49)

Sofra altında kedi
Attım ekmek yemedi
Üç ay on gün bekledim
Henüz mektup gelmedi (75)

Umudi kestim artık
İşimi kestim artık
Sen yanımda deyilsin
Dünyaya küstüm artık (81)

¹⁶ A. Çelik, *a.g.e.*, s. 110-111.

¹⁷ H. Hasan, *a.g.e.*, s. 19.

Aşkın ve ayrılığın olduğu her yerde, şüphesiz hasret duygusu da mevcuttur. Elimizdeki örneklere göre âşıklar, hasret duydukları sevgililerine mâniler yoluyla hâl hatır sormaktadır. Bu mânilerde yaşanan hasret öylesine derindir ki, kimi zaman kuş olup yârin yanına uçmak, sevgililerini doya doya görmek ve hasretlerini dindirmek isterler:

Al pırtılar asılsın
Vur ütü (yü) basılsın
Kaç gün oldu göremem
Kara gözlüm nasılsın? (7)

Bindim kirez dalına
Baktım Gostivar yoluna
Cıngırdakli kuş olsam
Konsam yârin koluna (24)

Suya gidelim suya
Elmayı soya soya
Verin benim yârimi
Gürem doya doya (77)

Mâni söylemenin kadınların tekelinde olduğu görüşü yaygın olarak bilinmektedir. İnceleme alanımızda da bu ifadeyi destekler mahiyette çok sayıda kadın mânici olduğunu görmekteyiz. Genç kızlar, bazen mâniler yoluyla aşklarını ilan ederken (42), bazen de âşığının artık kendisinden ümidini kesmesini ister (44). Genç kızlar, mâniler aracılığıyla, sevgilisi olacak delikanlının taşınması makbul sayılabilecek, daha doğrusu kendi aradığı özellikleri de saymaktadır. Erkeğin sigara içmemesi (26), gurbetçi, yabancı olup gitmemesi (21, 54) bunların başında gelmektedir. İstemedikleri yere verilme durumlarında da genç kızlar, mâniler vasıtasıyla memnuniyetsizliklerini dile getirirler (32).

Genç kızlar kadar genç erkekler de, mâniyi hem etkili hem de eğlenceli bir iletişim aracı olarak kullanmaktadırlar. Bu mâniler vasıtasıyla aşkını ifşa etmede sınır tanımayan cüretkâr âşık, onu yakıp kül edenin apaçık Ömer beyin kızı olduğunu söyler (5). Seven âşık kıskanır kabilinden, her daim mâniler yoluyla kıskançlığını da dile getirir (6). Yârinin yüzünü görürse, gözünün gönlünün açılacağını söylerken, aşkından sarhoş olduğunu artık ayık gezemediğini de dile getirir. Yine bu mânilerden, Rumeli Türklerinde sık görülen çakır gözlü, kırmızı yanaklı olmak gibi fiziksel özelliklerin, kızlarda beğenilen özellikler olduğunu görmekteyiz (31, 61). Bazen de delikanlılar, sevdiklerinin cilveli olmasını istediklerini de dile getirirler (14) Kimi zaman sevdiğinden yüz bulamayan delikanlı, mâniler vasıtasıyla yaşadığı durumun vahametini anlatıp aşkından verem oldum derken, kimi

zaman da tehditkâr bir ifadeyle sevgilisine çok zorlamamasını yoksa kız kardeşini alacağını söyler(17). Sevdiğinde karar kılmış delikanlıların yanı sıra, gönlü kimi seçeceğine henüz karar verememiş genç erkekler de bu mânilerde karşımıza çıkmaktadır. Onların derdi gönüllerinin takılı kaldığı, hepsi birbirinden güzel Gostivar kızlarıdır (43).

Sonuç

İnceleme kapsamında ele aldığımız Gostivar Türklerinin mânileri, sözlü geleneğimiz dâhilinde, gerek şekil gerekse muhteva açısından, hâlihazırda canlılığını korumaktadır. İcra edildiği yerler genellikle, çeşitli şenlikler, kutlamalar, hıdrellez, köy seyirlik oyunları, kadınlar arası toplantılar, genç kızların ya da genç erkeklerin beraber bulunduğu toplantılar gibi, daha ziyade eğlence amaçlı olduğu için, mânilerde sosyal konulara pek değinilmez. İncelediğimiz Gostivar mânilerinde de sosyal içerikli, eleştiri ögesi taşıyan mâni örneğine rastlamadık. Aşk ve sevgi başta olmak üzere hayata ve insana dair beşerî temleri konu alan mânilerde, bu duruma uygun olarak aile içi ilişkilere de yer verilir. Özellikle kuşak farkından kaynaklandığı düşünülen, gelin-kaynana anlaşmazlıkları da mânilerde karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz mâniler içerisinde söz konusu temaya uygun olan tek örnek, dört numaralı mâni örneğidir ve kaynanadan olumsuz olarak bahseden tipik bir gelin-kaynana mânisidir. Mânilerin karşılıklı söylenmesi de bu türün tipik bir özelliğidir. İnceleme alanında tek örnek olarak gördüğümüz 18 numaralı mâni tam bir atışma mânisidir. “Maneyi başlayalım” dizesiyle başlayan 63 numaralı mâni örneği de karşılıklı söylenen mâniler için bir çeşit başlangıç mânisidir.

Gostivar şehri ile sınırlandırdığımız çalışmamız neticesinde, Makedonya gençleri arasında, mâni söyleme geleneğinin günümüzde de devam ettiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

GOSTİVAR MÂNİLERİ

1. Ah benim mis çiçeyim
Nice senden geçeyim
Meftime sebep oldun
Ecelsiz öleceğim
2. Ah ettin oyduñ beni
Kemikte soyduñ beni
Kimsesiz yetim gibi
Toprağa koyduñ beni
3. Ah içim ceviz içim
Aşkıyla doldu içim
Bütün âlem bana düşman
Kız seni sevdiğim için
4. Ah kaynana kaynana
Ne iş yapayım sana
Tavandaki kediyi
Pişireyim ben sana
5. Ak bunarın taşçesi
Sabah öter kuşçesi
Yakti kül etti beni
Ümer Bey'in kisçesi
6. Akler giyme üşürsün
Pembelerde meşursun
Güzel tabiatın var
Erkesle konuşursun
7. Al pırtılar asılsın
Vur ütü basılsın
Kaç gün oldu göremem
Kara gözlüm nasılsın?
8. Alçacık duvarın üstü
Mendilim suya düştü
Ben mendili alırken
Gönlüm zalıma düştü
9. Amamın ortasında
Gül topladım futasında
Benim bir yarım var
Maalenin ortasında

10. Arpa olsam savrulamam
Güneş olsam ısıtamam
Beş senelik sevgimdir
Ölsem bile unutamam
11. Aseleri giymişsin
Ne boynunu eymişsin
Doru söyle be olan
Angımızı sevmişsin?
12. Asma altında durdum
Bir güzele vuruldum
Ben sandım o sevmedi
Aşktan verem oldum
13. Asma gülüm sarkarım
Açılmağa korkarım
Derseler yarım gelmiş
Üli olsam kalkarım
14. Astayım nar isterim
Döşeyi dar isterim
Dar döşeyin üstüne
Cilveli yar isterim
15. Aşıkları sınarsın
Badeleri sunarsın
Ahım alev kesilmiş
Çok yaklaşma yanarsın
16. Atma taşı atan var
Atma taşı tutan var
Sen beni istemezsen
Ayagımı üpen var
17. Attım sapanın taşını
Kırdım semerin kaşını
Kız çok zorlanma
Alırım kızkardaşını
18. Ay aparım aparım
Gökte yıldız kaparım
Senin gibi mâniciy
Kenefte ibrik yaparım

19. Ay argovan argovan
Üç sene durdum divan
Çikmadi bir Müslüman
Kurtarsın beni burdan
20. Ay okam okam
Gümüſü tokam
Kimseden korkmam
Allah'tır arkam
21. Başçede biberkasın
Ah be çocuk dilbersin
Korkarım gönül verim
Yabancısın gidersin
22. Ben deyilim burali
Yaraliyim yarali
Dünya güzümde deyil
Yarimden ayrilali
23. Beyaz dut ſeker ſerbet
Yar yolu oldi gurbet
Ayri düşen yarından
Ağlar ah çeker elbet
24. Bindim kirez dalına
Baktım Gostivar yoluna
Cıngırdakli kuş olsam
Konsam yarın koluna
25. Çarşıda var kestene
Satılır tene tene
Şimdi kızlar çok ucuz
Alalım beş on tene
26. Çuça bayir tepesi
Kopsa dolu kebesi
Ben o çocuy istemem
Tütün kokar nefesi
27. Dag dag dag adami
Dagda gezer bag adami
O yarımın gözleri
Öldürür bir sag adami

28. Dağda kestim bir denek
Ortası benek benek
Beni ayıran yardan
Satsın kalbur elek
29. Dağlar bütün meşeli
Yerde kaldı düşeli
İki güzüm kan ağlar
Senden ayri düşeli
30. Darbukamın derisi
Beni sever birisi
İsmi nedir bilmezdim
Uzaktadır kendisi
31. Duvar üstünde bakır
Kırıldı takır takır
Bir yar ne sevdim
İki gözi var çakır
32. Duvarı delemekler
Yanıma girecekler
İstemedim çöçe
Zor ile verecekler
33. Elbisesi beyazdan
Ben anlamam niyazdan
Şimdi başım dumanlı
Konuşuruz birazdan
34. Elimde sari kahat
Ağlarım sahat sahat
İşte yarım giderim
Kalinis rahat rahat
35. Entarim var pemmeden
Lekelendi giymeden
Yaktı kül etti beni
Yirmisine gelmeden
36. Entarimin aklığı
Cebimin taraklığı
Yaktı kül etti beni
Yârimin yıraklığı

37. Evde serdim havlular
Odadaki yaygılar
Sen orda ben burada
Yandık nasıl kandiller
38. Evim başına mezarını
Güneş vurdi yazarım
Sallama yarım mendili
Ben aklimi bozarım
39. Evin önünde pınar
Kolumu soksam donar
Sağ kulağım çınlıyor
Acep yarım mi anar?
40. Ey atlılar atlılar
Geliyor muratlılar
Kız görmeye gelmişler
Muşmula suratlılar
41. Ey dağlar ulu dağlar
Çaresiz sulı dağlar
Ben derdimi sülesam
Yel durur bulut ağlar
42. Ey oğlan dön geri
Başımdan çöz çemberi
Âşık oldum ben sana
Yedi yaşımdan beri.
43. Gostivar daglarında
Kuş öter baglarında
Gönlüm takılı kaldı
Gostivar kızlarında
44. Gökte uçar teyare
Selam söylen o yare
Benden ona yok fayde
Bulsun başına çare
45. Gül ekdim tümsiye
Yoldurmadım kimseye
Ufacıktan yar sevdim
Bildirmedim kimseye

46. Hasır altı nem alır
Bu güzeli kim alır
Bu güzelin kaşları
Dünyayı satın alır
47. Her yalana kanmışım
Her süze inanmışım
Ben artık sevgiden da
Bıkmışım usanmışım
48. İki çeşme akışır
Birbirine bakışır
Kara gözlü yarima
Er ne giyse yakışır
49. İki dalda bir ceviz
Kırıp onu yiyeriz
Pusto kalsın ıraklık
Abersiz öleceğiz
50. Kaladan endirdiler
Karalar gidirdiler
Üç günlük yârimi
Asker gönderdiler
51. Kaladan enişelim
Koç gibi düvüşelim
Kaldır hanım yaşmagı
Bayramdır üpüşelim
52. Kalkandan olmaz kayık
Büküyor bana bıyık
Sarhoş oldum aşkınla
Gezemez oldum ayık
53. Kapılmışım bir çarka
Severim korka korka
Şakaklarım agardi
Gelmeden daha kırka
54. Karanfilsin bibersin
Bilersin ki güzelsin
Söz verdim gönül vermem
Gurbetçisin gidersin

55. Karanfilisin bibersin
Sen terzisin dikersin
Söz verdim ki alacım
Niçin gayle çekersin
56. Karşı karşı evimiz
Karşıdır dükkanımız
Gel yarım laf edelim
Patlasın düşmanımız
57. Karşıdan gelenlere
Gaz koydum fenerlere
Beni annem verecek
Üsküp'ten gelenlere
58. Karşıdaydım kirezde
Kuş besledim kafезде
Dediler yarın geldi
Yetiştim son nefezde
59. Kıratova dağ içinde
Güli bardak içinde
Gizli sevda çekenler
Yüreği yağ içinde
60. Klişe ardına bunar
Soksam elimi donar
Ni kız oldum ni gelin
Buna da canım yanar
61. Köprü altında kuzu
Burma burma boynuzu
Ben ne sevdim o kızı
Yanakları kırmızı
62. Kurbağa dedi vak vak
Kaldır başın bana bak
Ya (da) yanına beni al
Ya (da) büsbütün beni bırak
63. Maneyi başlayalım
Şeytani taşlayalım
Yürekteki yareyi
Rakiyle aşlayalım

64. Mavzeri çektim patlamaz
Zarife'nin yürüşü yaramaz
Gel Zarife katışalım
Belki anan ağlamaz
65. Mektup yazdım yazidi
Kaadi beyaz idi
Çok şeyler yazacaktım
Mürekkebin az idi
66. Nur badeler içilsin
Sevilenler seçilsin
Güzel yüzünü göster
Güre(yi)m gönlüm açilsin
67. Pazarda kalaycılar
İşley kuyumcılar
Dediler yar geli
Hane be yalancılar
68. Pınar başı gölçesi
Öttü sabah kuşçesi
Yaktı kavurdu beni
O Gostivar kisçesi
69. Pınar başında kazlar
Yere bastım yer sızlar
Ben(im)le mâni atamaz
Küflü paçalı kızlar
70. Raflarda altın sini
Billahi sevdim seni
Üpmeye kıyamadım
Ellere verdim seni
71. Rafta vardır on alma
Beşin al beşin alma
Azrail kapıya gelsin
Canım al eşim alma
72. Sari entari dizeka
Gel gidelim bizeka
Sarılalım yatalım
Sabah yıldızıyeka

73. Sigara içmez oldi
Yar bur(a)dan geçmez oldi
Kiminle selam gönderim
Kuşlar da uçmaz oldu
74. Sizin sofa serindir
Bizim sofa derindir
Sarılalım yatalım
Alla bize kerimdir
75. Sofra altında kedi
Attım ekmek yemedi
Üç ay on gün bekledim
Henüz mektup gelmedi
76. Su serptim serin olsun
Mezarım derin olsun
Dünyada alamazsam
Arette benim olsun
77. Suyu gidelim suya
Elmayı soya soya
Verin benim yarimi
Güreyim doya doya
78. Şamıçem dört köşeli
İçi sedef düşeli
Benim bir yarım var
Yedi top menekşeli
79. Tırnak deyil diş deyil
Et deyil çerviş deyil
Sevmek demek kolaydır
Sevmek kolay iş deyil
80. Tülbentimi yikadım
Seremem çardaklara
Kara gözlü yârimi
Veremem ortaklara
81. Umudi kestim artık
İşimi kestim artık
Sen yanımda deyilsin
Dünyaya küstüm artık

82. Uzaktan seçilmez
Güzelden geçilmez
Gönül bir top ibrişim
Dolaşmış açılmaz
83. Uzun uzun çarşılar
Yarım beni karşılar
Sevdigimi alacam
Karışmasın komşular
84. Yarım gelir tarladan
Çamur çıkar yollardan
Beni yarım kıskanır
Yerdeki karıncadan
85. Yar(im) saçı bükle bükle
Güzel yar beni bekle
Eğer seni almasem
Üldür beni tüfekte
86. Yemenim Debre'den gelir
Yarım yayladan gelir
Yarimin çoban kokusu
Eser burnuma gelir
87. Yıkti inatımı
Eritti sebatımı
Bir ain güzeli sevdim
Mahvetti hayatımı
88. Yüzüğünün civair taşı
Gönlümün dayler başı
Güzelin kara gözü
Yandırır dagi taşı
89. Yüzüğün pembe taşı
Güzügür dağlar başı
Senden mektup gelince
Güzümün dinmey yaşı

KAYNAKÇA

- Artun, Erman, *Adana Halk Kültürü*, Altın Koza Yayınları, Adana 2006.
- Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Çelik, Ali, "Mânilerdeki Gizler ve Bayburt Mânileri", *Milli Folklor*, Yıl:13, S. 51, Ankara 2001.
- Çelik, Ali, *Mânilerimiz ve Trabzon Mânileri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 2005.
- Elçin, Şükrü, *Türkiye Türkçesinde Mâniler*, TürkKültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990.
- Gözaydin, Nevzat, Anonim Halk Şiiri Üzerine, *Türk Dili*, C.LVII, S.445-450, Ankara 1989.
- Hasan, Hamdi; *Makedonya Türklerince Söylenen Mâniler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2007.
- Kaso, Şejda; *Gostivar Türklerinin Sözlü Gelenek Ürünleri*, Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Edirne 2009, Danışman: Yrd. Doç.Dr. Selma SOL (Basılmamış Bitirme Ödevi).
- Oğuz, M. Öcal vd., *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara 2004.
- Yardımcı, Mehmet, *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri*, Ürün Yayınları, Ankara 1999.